5.12.2022 OKV/2823/22/2022
OKV/2823/22/2022-OKV-3

VALTIONEUVOSTON OIKEUSKANSLERI

Eduskunnan lakivaliokunta

Viite:
Eduskunnan lakivaliokunnan lausuntopyyntö 25.11.2022

Asia:
Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta, VNS 13/2022 vp

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt lausuntoani oikeudenhoidon selonteosta. Pyydettynä lausuntona esitän kunnioittavasti seuraavaa.

Oikeudenhoidon selonteko antaa onnistuneesti päätöksentekijöille kokonaisvaltaisen ja tiiviin kuvan suomalaisen oikeudenhoidon nykytilasta, toimintaedellytyksistä ja kehityssuunnista. Kansainvälisten vertailututkimusten mukaan suomalainen oikeusvaltio on vankalla pohjalla ja luottamus oikeudenhoitoon on siinä ratkaisevassa osassa. Suomen oikeudenhoidon keskeisiä ongelmakohtia ovat kuitenkin oikeusprosessien pituus ja oikeudenkäyntien kalleus. Selonteko sisältää myös useita toimenpide-ehdotuksia ongelmakohtien parantamiseksi, jotka ovat lähtökohdiltaan varsin kannatettavia.

Selonteossa keskeisenä toimenpide-ehdotuksena on oikeudenhoidon resurssien varmistaminen, mihin ehdotukseen yhdyn vahvasti. Parhaimmallakaan lainsäädännöllä ja prosesseilla ei voida estää oikeudenhoidon ongelmia, mikäli oikeudenhoidolla ei ole riittävää henkilöstöä tehtäviensä suorittamiseen. Resurssivaje ja ruuhkautunut työtilanne asettaa myös virkavastuulla toimivan henkilöstön kohtuuttomaan asemaan, mikäli laissa säädettyjen velvoitteiden hoitaminen vaikeutuu resursoinnin johdosta tosiasiassa mahdottomaksi.



PL 20, 00023 Valtioneuvosto Puhelin 0295 16001 kirjaamo.okv@gov.fi

www.okv.fi

Toimiva oikeudenhoito ja luottamus oikeusvaltioon on keskeistä yhteiskunnan yhtenäisyyden, demokraattisen toimintakulttuurin, yhteiskuntarauhan ja kansantalouden kannalta. Oikeudenhoitoon tehtävät panostukset ovat sijoituksia demokraattisen yhteiskunnan keskeisten etujen turvaamiseen. Tärkeää olisi se, että oikeudenhoidon turvaamista ja kehittämistä ajatellaan yhteiskuntaa turvaavana useiden vaalikausien yli ulottuvana, edellisten kehittämishankkeiden ja uudistusten päälle rakentuvana pitkäjänteisenä ohjelmana.

Selonteossa on tuotu esille, että oikeudenhoidon toimijoiden resurssien turvaaminen on välttämätön keino taata myös valtion fiskaaliset hyödyt. Toimijoiden vuosittaiset valtiolle tilitettävät tulokertymät ovat yhteensä noin 700 milj. euroa. Tämän lisäksi on toki otettava huomioon myös vaikeammin mitattavissa oleva toimivan oikeudenhoidon yleisestävä vaikutus, joka jo ennakolta estää houkutusta aloittaa rikollista toimintaa. Yhteiskunnallisesti erittäin hyödyllistä on myös se, että oikeuksiin pääsy ja oikeuden saatavuus toteutuvat laadukkaassa prosessissa. Esimerkiksi hallintototuomioistuinten joutuisa mutta ennakoitava toiminta on erittäin tärkeää Suomen asemalle investointi- ja sijoituskohteena sekä kilpailun toimivuudelle, jotka jo sellaisinaan ovat myös taloudellisesti hyvin merkittäviä asioita. Sama pätee siviilioikeudellisten riita-asioiden joutuisaan ja luotettavaan sekä ennustettavaan ratkaisuun yleisissä tuomioistuimissa. Suomalaisen yhteiskunnan ja sen kansainvälisen aseman kannalta ei olekaan hyvä merkki se, että Suomi ei näytä välttämättä olevan erityisen haluttu oikeusjärjestys sovellettavana lakina ja riidanratkaisufoorumina elinkeinoelämän sopimuksissa.

Oikeudenhoidon eri toimijat käsittelevät jatkuvasti kansalaisten kannalta ainutkertaisia ja merkityksellisiä asioita. Kansalaisten luottamus tuomioistuimiin, oikeudenhoitoon ja oikeusvaltion toimivuuteen pohjautuu käsittelyn muodollisen asianmukaisuuden ja lopputuloksen ohella merkittävästi henkilökohtaiseen kokemukseen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Oikeudenhoidon tehokkuutta ja tehostamista arvioitaessa on syytä muistaa, että oikeudenmukaisuuden ja oikeusturvan toteuttamisessa ei ole kyse ainoastaan nopeasta lopputuloksesta ja tehokkaista käsittelyajoista.

Sisäisten rakenteiden ja prosessien tehostamista koskevat toimenpide-ehdotukset ovat selonteossa vielä verraten yleisellä tasolla. Lähtökohdiltaan ne ovat varsin kannatettavia, mutta monilta osin tarkentuvat mahdollisessa jatkovalmistelussa. Prosessien tehostamisessa ovat lainsäädännön muutosten ohella olennaisessa asemassa oikeudenhoidon omien ja riippumattomien toimijoiden oma kehitystyö ja riittävä koulutus sekä rohkeus esimerkiksi käyttää jo nykyisin lakiin sisältyviä valtuuksia muun muassa prosessinjohdossa.

Voin esimerkiksi yhtyä siihen, että lainsäädännön kehittämisessä on huomioitava sähköisen asioinnin ja sähköisten työtapojen edistäminen sekä siihen, että tietojärjestelmissä varmistetaan koko prosessiketjun järjestelmien yhteensopivuus. Toisaalta jo tässä yhteydessä on syytä olla

realistinen sähköisten työtapojen ja tietojärjestelmien vaikutuksista oikeudenhoidon keskeisten ongelmien parantamisessa.

Yhteiskunnallinen toimintaympäristö on muun ohella teknologian kehittymisen ja globalisaation myötä muuttunut tavalla, joka heijastuu myös oikeusongelmien monimutkaistumisena. Käsiteltävien asioiden jutturakenteet ovat kaikilla toimijoilla muuttuneet vaativammaksi, josta osoituksena on muun muassa se, että laajoja rikosasioita käsitellään tuomioistuimissa jatkuvasti. Mahdollisuudet esimerkiksi tällaisten asioiden käsittelyn tehostamiseksi sähköisiä työtapoja tai tietojärjestelmiä kehittämillä ovat rajalliset, mikä selonteossa tunnistetaankin. Etäyhteyksien käyttäminen on oikeudenhoidon toimijoille jo nykyään arkipäivää. Tietojärjestelmissä on nähtävissä kehittyminen laaja-alaisiksi oikeudenhoidon alustoiksi. Näillä alustoilla on tulevaisuudessa tarpeen arvioida vielä erikseen myös erilaisia automaation hyödyntämisen mahdollisuuksia. Lisäksi oikeudenhoidon tietojärjestelmäratkaisuissa on tarpeen jatkossa kiinnittää huomiota siihen, että ne ovat myös asianajajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien käytössä samaan tapaan kuin ne ovat käytettävissä oikeudenhoidon viranomaisosapuolille.

Eräänä selonteossa mainittuna toimenpide-ehdotuksena on rikos- ja riita-asioiden käsittelyyn liittyvien menettelysäännösten ajantasaistaminen nykyistä virtaviivaisemmaksi. Tämäkin ehdotus on lähtökohdaltaan kannatettava, mutta varsin epäselvää on, minkälaisista muutoksista voisi olla kyse ja minkälaisia hyötyä saavutettaisiin. Oikeusministeriön asettama rikosprosessin tehostamista koskeva hanke (OM046:00/2020) on ollut käynnissä myös tällä vaalikaudella. Työryhmän mietinnössä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:14) oli pohdittu useita erilaisia keinoja rikosprosessin kehittämiseksi, mutta perustelluista syistä useita näistä muutoksista ei esitetty. Selonteosta on toistaiseksi vaikea nähdä mitä menettelysäännösten virtaviivaistaminen nyt tarkoittaisi.

Oikeudenhoidon selonteossa on käsitelty oikeudellista neuvontaa ja avustamista julkisen oikeusavun näkökulmasta. Oikeuspalveluiden saatavuuden ja asiakaspalveluiden parantamisen osalta on useita toimenpide-ehdotuksia. Pelkkä julkisen oikeusavun näkökulma ei riitä. Kokonaisvaltaisen oikeudenhoidon kannalta lähempi tarkastelu erityisesti tässä yhteydessä myös asianajajien ja oikeudenkäyntiavustajien näkökulmasta olisi ollut perusteltua. Asianajajilla ja luvan saaneilla oikeudenkäyntiavustajilla on keskeinen rooli oikeudenhoidossa ja he ovat osaltaan keskeisiä toimijoita löytämään ratkaisuja oikeudenhoidon ongelmakohtiin. Merkittävin osa oikeudenkäyntien kustannuksista muodostuu nimenomaan asianajajien ja muiden oikeudenkäyntiavustajien palkkioista ja muista kuluista. Oikeudenkäyntiavustajilla on lisäksi erittäin keskeinen osa oikeudenhoidon potentiaalisten asiakkaiden neuvonnassa ja ohjauksessa sekä myös prosessin osapuolina. Riippumattoman ja laadukkaita palveluita kohtuullisen kustannuksin tarjoavan asianajajakunnan ja muiden oikeudenkäyntiavustajien toiminnan kehittäminen on olennainen osa oikeudenhoidon tulevaisuuden kehitystyötä. Valtion

rooli on osaltaan tässä erityisesti lainsäätäjänä luoda sille puitteet. Oikeuskansleri on aikanaan tehnyt useammankin aloitteen asianajajista annetun lain uudistamisesta ja tässä yhteydessä on tarpeen myös tarkastella luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annettua lakia. Pidän tarpeellisena, että asianajajalain ja luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain uudistaminen ovat osa lähivuosina toteutettavaa oikeudenhoidon kehittämisohjelmaa.

Oikeuskansleri Tuomas Pöysti